

Pátá přednáška

23. března 2003

Pátá přednáška: Místo člověka v kosmu**Minule:**

- Stravování jako metafora dilematu lidského pobývání ve světě: člověk miluje svět, ale musí z něho kořistit
- Je vegetariánství řešením? Důvody k domnění pro a proti
- Je křesťanská představa o Bohu, o světě a místu člověka v něm kořenem ničivého („panského“) postoje? Důvody k domnění, že ano, a že ne
- -bylo by nové (jiné) náboženství řešením?

Nedokončené otázky:

- Dělení na „duchovní“ a „hmotný“ svět
je dělením na neskutečný (bez hmoty) a nesmyslný (bez ducha) svět
obojího třeba: citovat z Jakuba:
co prospěje, bratří moji, praví-li se kdo víru míti, a nemá-li skutků? A kdyby bratr neb sestra neoděni byli, a opuštění z strany živnosti vezdejší, řekl by pak jim někdo z vás, Jděte v pokoji, shřejte se a najezte se, avšak nedali byste jim potřeby tělesné, což to platí? Takž i víra, nemá-li skutků, mrtvát' jest sama v sobě.
[Jk 2,14-17]
- Je možný nový náboženský prožitek (a tak nové náboženství)?
Prožitek odpovědnosti za přírodu je zásadně nový, dosud nebylo. Z toho vyplývá obnova víry, zda pro někoho nová, nevím
- **Teocentrismus: představa, že středem všeho je Bůh „středem všeho“ = zdroj a měřítko hodnoty!**
Z takového přesvědčení vyplývá:
 - vše je Boží stvoření
 - vděčnost za všechno
 - úcta ke všemu

**Dnes: Etika podle toho, co považuje za střed hodnocení:
antropocentrismus, biocentrismus, ekocentrismus**

Objasnění pojmů:

Etika znamená usměrnění jednání ohledem k hodnotám jiným než prostě svévole jedince.

Etické jednání oproti svévolnému: neetické jednání jen výrazem vůle, etické se zakládá na úvaze o dobru
To platí nejen o jedincích, nýbrž i o celcích: svévole rodu, společnosti, národa je stejně svévolná, na

př. systematické vyhlazování domorodců Evropany (indián je „škodná“) nebo zvířat lidmi (vlk je „škodná“)

Etika: omezení svévole ohledem na hodnotu

Otázka -centrismu: Z čeho vychází hodnota?

Nejde o to, „kdo je na prvním místě“, kdo nejdůležitější, nýbrž o to, kdo/co je zdrojem hodnoty - proč je něco dobré/zlé

⇒ **Antropocentrická etika:** vychází z předpokladu, že jen člověk je zdrojem hodnoty

Kde není člověka, nic není ani dobré, ani zlé
co je, to jen prostě JE.

Teprve člověkem vstupuje hodnota a všechna hodnota se odvozuje z toho, že si člověk něčeho váží

To NENÍ prostě svévole lidských přání. Antropocentrická etika může být i ohleduplná k přírodě (zatím co příroda je bezohledná vůči člověku!)

Příklad: Sir Charles Sherrington a Annie Dillard(ová)

Společný argument: nesmírná lhostejnost přírody vůči utrpení a smrti. Přírodě nevadí, jak jedinci trpí

Dillardová: příklad lokomotiv: aby 3, zničíme 30 000: tak tomu je s přirozenou reprodukcí.
(Doporučuji Závod s časem!)

Ano, jedinci trpí, snaží se uniknout utrpení, avšak příklady vyssaté žáby.

To je přírodě jedno: teprve s vyššími živočichy přistupuje možnost soucitu. Nejen péče o mladé, ale pomoc, symbioza - u opic péče o opuštěné mládě, u slonů, u hrochů - a konečně u lidí: opravdový soucit:

Schopnost vcítit se do druhého vstupuje do přírody teprve člověkem

hodnota mimolidského světa se odvozuje z člověka: něco je dobré, protože s tím soucítíme

základní rozdíl mezi člověkem a přírodou: příroda přemnožuje a vyvražďuje, člověk soucítí a ochraňuje - a trpí soucitem

je příroda monstrum, protože bezcitná?

nebo

je člověk úchylný, protože mu to vadí?

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

(Stoikové, Dillardová volí druhou možnost, snaží se necítit)

**Tedy jak omezit svévolné jednání: dobrem člověka
Antropocentrismus může znamenat neomezené
kořistění,
avšak může také znamenat ochranu přírody,
založenou na široce a dlouhodobě pojatém dobru
lidstva**

To zahrnuje zachování přírody, protože člověk je nedílnou součástí přírody a protože kdyby zvířata nebyla, zahynuli bychom tesknou

Z tohoto hlediska můžeme i kritizovat konzumerismus a „pokrok“:

To uvidíme, až budeme hovořit o dobrovolné střídmosti i z jen **antropocentrického** hlediska je **konzumerismus zhoubný:**

vychází z pomýlené představy, co je **lidské dobro** - že lidské dobro znamená stále stoupající konsum a zisky nadnárodních společností za jakoukoliv cenu

--vede k devastaci životního prostředí

--vede k polarizaci společnosti

--vede k morální devastaci člověka:

zaplaven blahobytem, ztrácí

schopnost is vážit

I ostrá kritika je možná čistě v mezích předpokladu, že všechna hodnota se odvozuje z člověka
Antropocentrismus není nutně bezohledný

Prostě:

antropocentrismus neznamena nutně bezohledné kořistění

Ovšem skutečnost je, že antropocentrismus se obvykle ztotožňuje s rasismem, tj. se sobectvím **lidského druhu**

(→ k tomu můžete číst Elgin, „Dobrovolnou střídmost“)

⇒ **Biocentrická etika** jako protějšek antropocentrismu: zdrojem hodnoty je každý život, nejen lidský

Albert Schweitzer a Paul Taylor (Schweitzer v *Závodu s časem*) poukazují na to, že

- (i) antropocentrismus normálně nezdůrazňuje, co je na člověku velikého, soucit, nýbrž jen sobectví, A ŽE
- (ii) soucit nacházíme ještě před člověkem.

Základem hodnotového uspořádání je schopnost

- (i) cítit bolest a
- (ii) usilovat o záchovu života.

To je známkou všeho života, nejen vyššího. (I žížaly obsahují chemikálii proti bolesti! I drobní živočichové se snaží zachránit si život. Příklad vosy)

Argument: Schopnost soucitu umožňuje člověku rozeznat, že hodnotné není jen to, čeho si sám váží, nýbrž že hodnotné je všechno, čeho si váží život, a tedy že **život sám, díky své schopnosti vážit si, je hodnotný a hodný ohledu, péče, lásky.**
Proto

Základem biocentrické etiky je úcta ke všemu životu

Překonat rasismus lidského druhu

(→ K tomu budeme číst Schweitzerovu etiku úcty k všemu životu)

Z toho se odvozuje ochrana zvířat, vegetariánství, všechno, co jsme probírali

⇒ Třetí možnost, ekocentrická etika! všechno bytí jako celek je zdrojem hodnoty.

Ne-antropocentrická etika nemusí být biocentrická mezi ochránci života (biocentrismus) a ochránci všeho stvoření (ekocentrismus) je rozdíl:

Odlišit od biocentrické:

ekocentrická etika: Aldo Leopold a J. Baird Callicott

Aldo Leopold, americký lesník, ochranář, autor *A Sand County Almanac*

v češtině Zápisky z chatrče, zvl. „Etika země“ na konci.

Leopolda je fráze, „myslet jako hora“ - hoře nezáleží na jedinci, nýbrž na rovnováze celku, nelituje jelena, lituje narušení rovnováhy.

Pozor: do češtiny přeložena příručka, která naopak zdůrazňuje mystické spolucítění se všemi bytostmi - to je hlubinná ekologie

Rozlište:

⇒ z čeho odvozujeme hodnotu? podle toho můžeme rozlišit **antropocentrickou - biocentrickou - ekocentrickou etik**

⇒ kde hledáme příčiny ekologické krize? podle toho můžeme rozlišit technickou, filosofickou, hlubinnou ekologii

(O Leopoldově ekologické etice píše J. Baird Caldicott, autor *In Defense of Land Ethic*)

Aldo Leopold jako zakladatel environmentální etiky

Podle toho jeho **etika země** představuje paradigm toho, co je environmentální etika

(environmental ethics, *Umweltethik*, česky jak? Snad etika životního prostředí nebo ochranářská etika?)

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Leopold: tradiční evropská etika nepřiznávala nárok na etické ohledy mimolidským bytostem, zatímco on sám především rozšiřuje okruh ohledu-hodných bytostí na jiné životní formy

- ⇒ Proto se na první pohled zdá, že hnutí za osvobození zvířat je částí této ochranářské etiky: zahrnuje zvířata, zdá se být prostě rozšířením hnutí za lidská práva, ale jde o zachování celého ekosystému, i za cenu jedince.
- ⇒ Podobně Leopold píše, že etika země mění člověka z dobyvatele země na jednoho z jejích občanů, a na začátku sám píše o rozšiřování práv z privilegovaných na ženy, menšiny a konečně na ostatní život - za práva zvířat, rostlin, půdy

Jenže to pak zní jako reductio ad absurdum - ač Leopoldovi zjevně šlo o zemi. Buk a kaštan mají stejné „biotické právo“ (=právo na život) jako vlk a jelen, a **dopady lidské činnosti na lesy a vodní toky Leopolda zajímají víc než utrpení zvířat v masné výrobě.**

Zastánci ochrany zvířat se řídí svým přesvědčením ve vegetarianismu a postupují z minima na maximum, i váhání ohledně zneužívání rostlin. Oproti tomu Aldo Leopold lovil a jedl zvířata: jak to?

- ⇒ Neuvědomoval si že etika země káže úctu ke zvířatům - hlupák?
- ⇒ Nebo byl hypokrit, nechtěl se vzdát záliby v lovu?
- ⇒ **Nebo byl přesvědčen, že mezi etikou země a lovem/masem není konflikt, že etika ochrany země a etika ochrany zvířat vycházejí z odlišných základů a představují něco jiného**

Aldo Leopold se nijak zvlášť nezajímal o utrpení ochočených zvířat, ale velice o vyhynutí druhů rostlin, zvířat, i biotopů.

Tedy rozpor není jen mezi zastánci lidských privilegií a všemi ostatními, nýbrž také mezi ochránci země a ochránci života

Rozlišení:

etický antropocentrismus (=„ethical humanism“) a etický biocentrismus (=„humane moralism“)

antropocentristé (někteří!) tvrdí, že mimolidské živočichové postrádají určité znaky (sebevědomí, řeč, rozum atd) a proto nejdou hodni morálních ohledů, které náleží jen lidskému druhu

biocentristé poukazují, že ty postrádá i řada lidí, na př. děti, a přesto je nepodrobujeme pokusům a nejíme - takže se ukazuje, že lidská privilegia jsou prostě výrazem „speciesmu“ (druhového rasismu)- a že někteří mimolidské živočichové si zaslouhují ohled

Prostě to, že zvířata jsou schopná utrpení jim dává nárok na ohled: bolest je zlá, oprostění od bolesti dobré, člověk, jako morální agent, má morální povinnost přistupovat k nim ohleduplně.

(Podle Callicotta se to nevztahuje na stromy a další bytosti, které necítí bolest, alespoň - ač Kohák poukazuje, že se to dá i na ně vztáhnout.)

Oproti tomu stěžejní zásadou etiky země je něco jiného.

Zápolení biocentrismu s antropocentrismem je podle C. v podstatě spor mezi Benthamovým hedonismem (bolest je zlo, etika boj proti bolesti, vztahuje se na vše živé) a Kantem (dobro vychází z morálního zákona, vztahuje se jen na rozumné bytosti).

Etika země: „Správné je to, co přispívá k zachování integrity, stability a krásy celého společenství života (*biotic community*). Nesprávné je, co vede k opaku.“

Takže lov jelenů může být morálním příkazem, když dochází k přemnožení. Vzácné šelmy jako je rys, ač krutě zabíjejí, je třeba pěstovat. Vůbec je třeba chránit predátory, ne ovce, které by vyhubily všechny porost. Podobně je třeba tříditi rostliny: **rozhodující je dopad na ekologický systém jako celek.**

Ekocentrická ekologická perspektiva

je především holistická: dokud chápeme přírodu jako předměty, zcela pochopitelně převládá důraz na práva (biocentrismus) Jinak se to jeví, když chápeme přírodu jako společenství, v němž mají jedinci své „niky“

Etika země (ekocentrická etika) oproti povrchnímu individualismu uznává také morální ohledy a povinnosti vůči celku

Ochrana zvířat je pokročilejší než individualismus alespoň v tom, že prosazuje rovnoprávnost života oproti rasismu výsad, ač ještě si neuvědomuje úlohu společnosti
(Bentham ji chápe jako soubor jedinců)

Ekologická perspektiva je holistická oproti distributivismu ochrany zvířat

Vsuvka:

ZÁSADNÍ FILOSOFICKÝ PROBLÉM: VZTAH JEDINCE A CELKU.

Individualismus: upřednostňuje jedince, chápe celek jako odvozený jenže jedinec **jak nositel hodnoty** je výdobytek soužití: v přírodě je jedinec bezvýznamný, jde o celek, který umožňuje výskyt jedince

Holismus uznává přednost celku - jenže jen jedinec se může radovat a trpět:

Pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

teprve: v jedinci se uskutečňuje potenciál celku
vytvořit hodnotu

Potřeba uznat nepostradatelnost celku i jedince
Proto v politice demokracie s ekologickým a sociálním
svědomím
V ochranářství ekocentrická etika Země propojená s úctou
k svébytnosti jedince
chráníme les, aby mohly růst stromy

Ne výkyvy, nýbrž propojení nebo vyvažování

Vztah holistické vs. distributivní/reduktivní ochranářské etiky

Holistická považuje za východisko „integritu, stabilitu a krásu biotického společenství“ a podle toho rozhoduje o střetu nepopřítelných a *rovnoprávných* nároků všech členů

Každý druh má právo na život, avšak ohrožený má vzhledem k postavení v celku nárok na preferenční zacházení

Na př. privilegované včely oproti králíkům, kteří žijí výkonně

Pro dobro všech znamená i pro dobro každého

Vztahuje se etika jen k člověku, který chce mít uklizený dům, v tomto případě zemi?

otázka dobra o sobě: je a může cokoliv být dobré o sobě?

Callicott odmítá rozlišovat, cituje děti,

Je li možné vážít si lidí samy pro sebe, pak totéž platí o zemi

„láska, úcta, obdiv k zemi a vážení si jí“

Problematické rozšíření ekologické etiky: popřením hodnoty jedince, hodnotu přičítá i celku, lidské populace hodnoceny jen v souvislosti celku

lidské populace by měly být zhruba dvojnásobek medvědích

Jaká omezení: Garret Hardin, "lifeboat" a "survival" ethics and "wilderness economics"

(omezení přístupu do divočiny)

Hodnota jedinců není stejná, váže se na místo jedince v celku

(Proto zachraňujeme lékaře před metařem)

Tady nikoliv individualistický Bentham/Mill a Kant, nýbrž holistický Platon poskytuje příklad pro Hardina

Etika antropocentrismu, biocentrismu, ekocentrismu představují náš program pro další setkání

Post scriptum k ekocentrismu:

Chovy a ochočená zvířata

přestávají být zvířaty, stávají se lidskými výrobky:
John Muir porovnává divoké ovce a domácí, které popisuje jako kobylinky s kopýtky, ničící přírodu. Osvobodit je možné svobodná zvířata v kleci: ta mají schopnost svobody v sobě
Nelze hovořit o „osvobození“ domácích zvířat protože nejsou schopná svobody: krávy, vepři, ovce, slepice choven zbavené přírodních schopností - potřebují člověka

Je možné, že někteří jedinci by dokázali znovu zdivočet, avšak obrovská stáda by vyhynula bez člověka

(Či mají snad lidé povinnost pečovat o ochočené, až do vymření?)

Oproti tomu etika země uznává všem nárok na místo v přírodě. Popírá oprávnost zoologických zahrad, vraždění divočíků zvířat, velryb a delfínů, hájí práva zvířat i rostlin na život, avšak v rámci života jako celku.

Bolest a slast

Z hlediska divočiny bolest není něco o sobě zlého, patří k životu, chrání při zranění - cítění radosti a bolesti představují život sám

Pokus o bezbolestný život ničí život:
potřebujeme podporovat život se vším všudy: jinak ničíme i sebe svým bezbolestným kruhem

Callicott popírá lidskou zvláštnost, nejen nadřazenost: ve jménu přirozenosti kritizuje i umělost lidského života (Nietzsche!)

Varuje proti vegetarství jako „nepřirozenému“, které ohrožuje rovnováhu života

Ovšem ne maso z obchodu z masné výroby, plné chemikálií a vykoupené utrpením, nýbrž maso z lovu a divoké plody (Návrat k lovcům sběratelům)

Vložka:

Je možné odvodit Callicottův návrat k lovcům/sběratelům od Leopolda?

Těžko: To znamená předat zachovu přírody přírodě, jenže ta už je příliš narušená.

Člověk se odcizil a návrat pro něj není možný:

potřeba je přijmout odpovědnost za péči o přírodu